

TEODOR BACONSCHI

365 de lămuriri în compania
lui Laurențiu-Ciprian Tudor

Miercuri, 14 martie 2018

L.-C.T.: Știu că vă pasionează știința, așa că voi rămâne la știrea zilei: azi, Stephen Hawking, renumitul astrofizician britanic, a murit la vârsta de 76 de ani. Dincolo de ideile sale, deopotrivă revoluționare și controversate, pentru mine este impresionant faptul că un om suferind de o boală cumplită (scleroză laterală amiotrofică) a reușit să devină un om de știință atât de cunoscut – cum, probabil, nu a mai fost decât Albert Einstein. În plus, a reușit să umanizeze figura savantului și să o apropie de publicul larg, popularizând cu succes probleme de ieri și de azi ale științei. Trecând peste dizabilitatea sa (inspirând astfel și pe alții!), a putut să aibă două mariaje și să fie tatăl a trei copii, ba chiar să devină o vedetă media: vocea sa a apărut pe înregistrări ale trupei Pink Floyd, a fost în mai multe show-uri de televiziune, a avut apariții scurte în *Star Trek: The Next Generation* și chiar și-a jucat propriul rol în celebrele seriale *The Simpsons* și *Futurama*. Ce impresie v-a lăsat acest savant și ce ne rămâne în urma existenței sale? Să fi fost, așa cum scriu unele ziare, un om care și-a depășit cu mult timpul?

T.B.: Dumnezeu să-l odihnească! A fost un om încercat teribil de maladia sa, care a devenit, printr-o mediatizare continuă (și nu mereu inocentă) chiar emblema sa. Cred că prin această imagine a slăbiciunii fizice extreme care găzduiește un creier strălucit el a încarnat opusul reprezentării clasice, ambivalente, care se baza fie pe figura „savantului malefic” (*The Mad Scientist*), fie pe aceea a savantului elitist-inaccesibil. Hawking a ilustrat patosul carnal al unei științe care se răzbună pe mizeriile condiției umane. Instalată în acest registru, regretatul om de știință părea de asemenea destinat unui discurs agnostic, sau chiar ateu: un mod de a privi lumea ca pe o tragedie sublimă și absurdă, care-și găsește unica rațiune de a fi în conștiința de sine. Nu am o cultură științifică suficientă pentru a-l plasa pe Hawking într-o ierarhie a somităților din fizică. Important e că el a rămas creativ și că straniețatea personajului său a contribuit din plin la popularizarea eficientă a științelor tari în a doua jumătate a veacului XX. Cred că i-a fost greu să creadă

în Dumnezeu – adică într-o Cauză a cauzelor – atât pentru că refuza lectura tradițională a bolii ca sancțiune divină, cât și pentru că propria inteligență scrutătoare părea să răzbune o asemenea ipoteză. Nu știu dacă Hawking și-a devansat timpul (asta n-o vor putea certifica decât urmașii săi). Poate că asocierea dintre el și aparatele care-l susțineau, inclusiv vocal, sintetizându-i vocea, reprezintă parabola chinuit-profetică a unui „om bionic”. Oricum, sunt constructiv-gelos pe Occident, locul unde există mereu suficiente fonduri și instituții funcționale pentru ca știința, cercetarea fundamentală și cea umanistică, dar și creativitatea (sub infinitele sale expresii) să înflorească nestingherit.

*

Joi, 15 martie 2018

L.-C.T.: Azi, 15 martie, se serbează Ziua Maghiarilor de Pretutindeni, una dintre cele trei sărbători naționale ale Ungariei. Este o zi prin care toți maghiarii aniversează Revoluția din 1848-1849 și apariția parlamentului modern al Ungariei. Să nu uităm că odată cu preluarea puterii imperiale de către Franz Joseph, care a profitat atunci de conflictele dintre maghiari și celelalte minorități din imperiu (în special români, sârbi și croați), Viena a reușit să înfrângă Revoluția Maghiară (1849). Amintesc acest fapt pentru că românii ardeleni (mai ales moșii) nu prea simt sărbătoare în această zi, după cum nici ungurii nu se dau în vânt după 1 decembrie (unii dintre ei o declară chiar zi de doliu). Ca ardelean și ca sociolog, observ că, dincolo de stratul de civilizație (urmare a unei lungi conviețuiri), între cele două etnii punerea în discuție a *problemei Ardealului* are mereu darul de a arunca în aer orice dialog, chiar între oameni educați. Asta deși studiile pe atribuire arată că antipatia față de maghiari este mult mai mare la românii regățeni decât la cei transilvăneni. Cu toate acestea, există o mare sensibilitate și la cei din urmă, care au o oarecare grijă ca nu cumva sărbătorirea Centenarului să producă evenimente. În același timp, românii le atribuie maghiarilor un grad mai ridicat de civilizație (sunt mai gospodari, mai cinstiți, mai curați) și admiră solidaritatea și tăria/fermitatea cu

care își apără drepturile (identitare, teritoriale etc.). Cum apreciați tensiunea asta istorică între cele două etnii și temerile românilor, în acest an? Va reuși vreodată jarul acesta să se stingă (o identitate europeană ca variantă a lui *noi și împreună* nu prea a dat rezultate)? Ce ar trebui făcut din punct de vedere cultural, administrativ etc.? Să nu uităm că sperie și varianta regionalizării sau federalizării.

T.B.: Ungurii și-au făcut un regat medieval puternic, întins până la coasta dalmată. Pe temeiul său – urmat de Imperiul Habsburgic și de etapa finală a dualismului –, ei s-au occidentalizat înaintea românilor (mai ales transilvăneni), reușind să-i domine pe plan politic, economic și cultural. Această realitate, punctată de abuzuri și crime, dar și de momente în care cele două etnii au conlucrat (de la lupta antiotomană până la 1848), marchează prin inerție imaginarul comun. Marea (noastră) Unire a însemnat pentru ei o catastrofă, pe care aberantul Dictat de la Viena nu a compensat-o. S-a tot făcut paralela cu istorica reconciliere Franța-Germania, dușmani ereditari clasici. Noi de ce nu facem asta? Am făcut-o, în mare măsură, sub fericitele auspicii valorice și geopolitice ale Uniunii Europene și NATO. Bilateral, dialogul politic e de fapt fluent, numai că pe ambele scene politice interne se agită diverși extremiști de serviciu. Economic și comercial, suntem interdependenți. Mai mult, Ungaria e singurul nostru culoar geografic spre Vest. Istoria trebuie reconstituită *sine ira et studio*, ca temei pentru un viitor împărțit și, să sperăm, mult mai bun. Grija românilor transilvăneni față de tema revizionismului e de înțeles, dar e complet nerealistă. Nu doar pentru că suntem aliați în UE și NATO. Să zicem, printr-un scenariu irealizabil, că Transilvania se alipește Ungariei: la primele alegeri, partidul românilor (care ar reprezenta vreo 7 milioane de cetățeni) câștigă lejer majoritatea parlamentară! Adevărul spus de Lucian Boia (despre *românizarea României*) explică și angoasele minorității maghiare de la noi, care e într-un declin demografic și mai accentuat decât acela înregistrat de populația românească. Har-Cov e o enclavă în inima Transilvaniei complet românzate, nu atât la sate, unde a fost mereu așa, cât în orașele altădată dominate de „cele trei națiuni”. Eu mă tem de altceva: provinciile istorice românești sunt tot mai decalate economic (în favoarea Transilvaniei) și nu

sunt nici azi interconectate prin autostrăzi moderne. Dar asta e strict problema (și neputința) noastră...

*

Vineri, 16 martie 2018

L.-C.T.: Aș vrea să revin la Stephen Hawking și să mă servesc de una dintre ideile lui pentru a discuta o temă interesantă (și poate urgentă): sfârșitul lumii și al oamenilor. În urmă cu câteva luni, profesorul de la Cambridge a lansat un avertisment sumbru: omenirea mai are, probabil, 200 de ani până să se trezească față în față cu extincția! Dispariția planetei noastre va fi cauzată (în opinia sa), cel mai probabil, de suprapopulare și de poluarea atmosferei, dar se pot adăuga și alte cauze: agresiunea umană, încălzirea globală sau chiar o invazie extraterestră. În general, reprezentările sociale văd apocalipsa ca pe o pedeapsă divină sau eventual fac referire la un conținut social (conflicte, război etc.), însă rareori se scot în evidență aspecte legate de ecologie (asta deși există o propagandă susținută și evidențe clare legate de schimbarea climei, topirea ghetarilor etc.). În general, publicul nu realizează că apocalipsa poate însemna și o sinucidere legată de epuizarea resurselor și otrăvirea mediului înconjurător. Spre care dintre cele trei variante înclinați dumneavoastră – pedeapsă divină, eveniment social sau catastrofă naturală? Care este cea mai posibilă? Apoi, care ar fi soluțiile de salvare a omului și, eventual, a planetei? Revenind la Hawking, acesta era de părere că omenirea va supraviețui doar dacă se continuă explorarea spațiului.

T.B.: Orice profeție, de pe orice meridian și din orice epocă, are ca sens sfârșitul istoriei, al rasei umane, al planetei. Toate mitologiile și religiile, inclusiv cele secularizate (religia științei fiind cea mai recentă și mai acaparantă) creează sens, iar sensul e „unic” (ca în „strada cu sens unic” străbătută de Walter Benjamin): în fond, pentru a găsi sensul, identificăm finalitatea, deci sfârșitul. Empiric, fie și la o bere, pe terasa unui oraș vechi, te poți simți miraculat: știm cum circulă meteoriții prin univers, știm că seminesfârșirea spațiului e plină de convulsii și catastrofe de care Terra a fost scutită, pe

durata a circa patru miliarde de ani (cu excepția ipoteticei cauze a dispariției reptilelor uriașe). Pe scurt, nu poți exista ca *homo sapiens* fără această conștiință – cosmică sau spirituală – a extremei tale fragilități. În fond, de la miturile diluviene și Atlantida platonice, trecând prin chiliasmul gioachimit, până la apocalipsele moderne ale avangardei, întreaga istorie culturală a omului este și o broderie de angoase colective travestite artistic, estetic, filosofic, moral: toate se leagă de presentimentul obscur al capătului de drum. În prezent, eco-apocalipsa eugeniștilor (care ar vrea să ne mai rărească, spre binele planetei) se luptă cu tehnio-optimismul scientist (care ne promite soluții tot mai neașteptate la problemele noastre tot mai acute). Avem deja inventarul istorico-morfologic al acestor constante. Nu știu dacă asta ne calmează sau, dimpotrivă, ne agravează anxietatea. Relativizăm aceste stări de spirit sau le înțelegem – mai zguduitor ca oricând – recurența cumva fatală? Cert e că nu suntem o specie înțeleaptă, ci doar una foarte abilă. Va fi suficient pentru a supraviețui?

*

Sâmbătă, 17 martie 2018

L.-C.T.: Domnule Baconschi, trăim într-o societate în care succesul este valoarea supremă. Aproape că ne dorim asta mai mult decât orice. Au apărut o sumedenie de specialiști care îl predau, care dau rețete, accentuând excesiv valoarea atitudinii în relația sa cu aptitudinile și cunoașterea. Suntem, așa zice, o lume faustică. Culmea e că succesul acesta nu include admirația, modelele, un sistem exigent de referință. E un succes autoreferențial. Nu e asta o anomalie? Cum să jinduiști la o poziționare socială bună fără să te preocupe să ai conținut? Așa că întâlnim în România o dorință brută de a parveni (de extracție comunistă), care se întrece cu nonșalanța mimării succesului în stil occidental. Ce înseamnă, domnule Baconschi, a fi de succes în mod autentic?

T.B.: Există o ideologie occidentală a succesului: o combinație inegală de reușită profesională, venituri confortabile și faimă publică. Suntem în deplina contradicție a unui *ideal pragmatic*. Pe de altă

parte, obsesia succesului dezumanizează, scoate seva din relația interumană, deformează percepția în mod narcisic, generează mai multe frustrări decât împliniri autentice. Firește că e legitim să-ți dorești succesul proiectelor și acțiunilor tale: doar așa se măsoară un bun universal, și anume *recunoașterea*. Dar cum să fii recunoscut fără fapte clare, performanțe cuantificabile și eforturi pe măsură? Doar pentru că aplici o rețetă? Toată industria subiacentă a lecțiilor de succes e bazată pe fraudă intelectuală și morală: înșiră platitudini pe care le livrează ca revelații unice, pentru fiecare subiect individual. După mine, recunoașterea socială rămâne un bun volatil și dubios, instabil și adesea pervers. Pe de o parte, mania de a fi plăcut, apreciat de cât mai mulți devine scop, în loc să rămână efectul onest al înfăptuirilor tale. Pe de altă parte, *fortuna labilis*: „publicul” este o fiară schimbătoare și ingrată, uitucă și resentimentară. Mai mult, e aproape obligatoriu să nu fii imediat recunoscut ca mare valoare, dacă ești (măcar) cu un pas înaintea societății tale. Succesul consacră mai curând fenomenele, atitudinile, operele și planurile deja banalizate, fiind acceptate de o majoritate. Mai trebuie luată în calcul și perspectiva creștină: cum e clar că nu există doar oameni de succes, ce ne facem cu toți ceilalți? Îi scoatem din tabăra umanității? Îi disprețuim? Nu-i mai ajutăm? Pe scurt, merită să demistificăm critic ideologia succesului și să ne urmăm calea proprie cu gândul la vanitatea celor omenești. A-ți înmulți talanții presupune infinit mai multă responsabilitate sobră – și mulțumire adusă lui Dumnezeu – decât a te agăța patologic de succesul cu orice preț, care a umplut lumea de staruri nevrotice ori sinucigașe. Adică de oameni profund nefericiți cu masca lor.

*

Duminică, 18 martie 2018

L.-C.T.: Este duminică, așa că am ales o temă simplă și frumoasă: bunătatea! Să vorbim despre bunătate. Ludwig van Beethoven are o maximă minunată despre acest fel de a fi. „Nu recunosc alt semn al superiorității”, spune el, „decât bunătatea”. Mergând pe etica aristotelică, cred că această calitate este datorată deopotrivă